

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1217/1-XVII/6 26.09.2013. године	
--	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VII редовној седници, одржаној дана 26.09.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: **СКЛОНОСТ КОГНИТИВНИМ ПРИСТРАСНОСТИМА**, кандидата Предрага Теовановића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 21.06.2011. године.

Кандидат Предраг Теовановић објавио је рад: О неинтелигибилности расизације интелигенције, *Антропологија* 2(10), 2010, 111-131.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
<u>04/1-2 бр.6/2370</u>	Веће научних области
(број захтева)	друштвено-хуманистичких наука
<u>27.09.2013.</u>	(Назив већа научних области коме се захтев упућује)
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Предрага (Светлана) Теовановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Предраг (Светлана) Теовановић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Склоност когнитивним пристрасностима

Универзитет је дана 21.06.2011. својим актом под бр 06-6255/25 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Склоност когнитивним пристрасностима

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Предрага (Светлана) Теовановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 20.12.2012. одлуком факултета под бр 1619/1-XIX/5 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Горан Кнежевић	ванредни проф.	психологија	Филозофски ф.
2.	др Александар Костић	редовни проф.	исто	Филозофски ф.
3.	др Горан Опачић	доцент	исто	Филозофски ф.
4.	др Ирис Жежељ	доцент	исто	Филозофски ф.

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 26.09.2013.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU
ODELJENJU ZA PSIHOLOGIJU

**Izveštaj komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije
„Sklonost kognitivnim pristrasnostima“ kandidata Predraga Teovanovića**

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 20. decembra 2012. godine imenovana je komisija za ocenu doktorske disertacije Predraga Teovanovića pod nazivom „Sklonost kognitivnim pristrasnostima“. Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i o njoj podnosimo sledeći

IZVEŠTAJ

Osnovni podaci o kandidatu

Predrag Teovanović(1984, Šabac) je student doktorskih studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (prosek ocena 9.88). Osnovne studije psihologije je završio na istom fakultetu juna 2008. godine sa prosečnom ocenom 9.29. Na Odeljenju za napredne dodiplomske studije u Beogradskoj Otvorenoj školi (glavni program) studirao je u periodu 2006/2007.

Od novembra 2008. godine radi kao saradnik u nastavi na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, a 2010. godine je izabran u zvanje asistenta za užu naučnu oblast Metodologija naučnog istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji. Angažovanje i kao istraživač na projektu Instituta za psihologiju Filozofskog fakulteta („Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije“).

Kandidat je do sada objavio 12 radova u naučnim časopisima, a na naučnim skupovima je podneo 12 saopštenja. Radovi kandidata pokrivaju teme iz oblasti psihologije

individualnih razlika, metodologije naučnog istraživanja, kognitivne psihologije i psihologije inteligencije.

Osnovni podaci o disertaciji

Rukopis doktorske disertacije Predraga Teovanovića pod nazivom „Sklonost kognitivnim pristrasnostima“ sadrži ukupno 190 strana (435.500 slovnih znakova). Rad je pisan na srpskom jeziku, štampan je na papiru A4 formata, sa marginama od 30mm. Prored osnovnog teksta je podešen na 1.5 red. Rad sadrži ukupno 43 tabele i 28 grafikona. Tekst rada je podeljen je na sledeće veće celine: Uvod u istraživanja kognitivnih pristrasnosti (str. 1-26); Opšte metodološke postavke istraživanja (str. 27-37); Studija 1 – Efekat ukotvljavanja (str. 38-59); Studija 2 – Pristrasnost uverenja (str. 60-78); Studija 3 – Pristrasnost preteranog pouzdanja (str. 79-101); Studija 4 – Pristrasnost naknadne pameti (str. 102-108); Studija 5 – Zanimanje osnovne stope (str. 109-113); Studija 6 – Pristrasnost ishoda (str. 114-119); Studija 7 – Efekat propalog ulaganja (str. 120-125); Studija 8 – Sklonost kognitivnim pristrasnostima (str. 126-159); Završna razmatranja (str. 160-173) i Literatura (str. 174-190), koja sadrži 275 referenci.

Predmet i cilj disertacije

Kognitivne pristrasnosti, kao empirijski fenomeni koji svedoče o tome da ponašanje ljudi sistematski odstupa od normativnih kriterijuma racionalnosti na zadacima suđenja, odlučivanja, zaključivanja i pamćenja, predstavljaju predmet disertacije. Osam međusobno zavisnih studija čine njenu empirijsko-istraživačku osnovu. Uzorkovanje fenomena pristrasnosti bilo je vođeno empirijom – odabrani su robusni fenomeni koji se mogu pronaći u većini zbornika autora koji dolaze iz šireg istraživačkog programa heuristika i pristrasnosti. U tekstu je posebna pažnja posvećena razmatranju očekivanja koja se mogu izvesti iz osnovnih i proširenih postavki konkurentnih teorijskih paradigmi (ograničena racionalnost, dualni procesi, ekološka racionalnost, evolucionički pristup). Drugim rečima, saznavne procedure i konstrukti psihologije individualnih razlika primenjene su na istraživačko polje koje predstavlja oblast preseka kognitivne psihologije i ponašajne ekonomije sa ciljem da se ispituju implikacije takvih nalaza po debatu o racionalnosti.

Dosadašnje studije su pristupale fenomenima pristrasnosti istražujući ih mahom izolovano, a cena takvog pristupa je plaćena nedovoljnim brojem podataka o međusobnom odnosu fenomena. U tom smislu, od sazajnog interesa je bilo da se utvrdi u kojoj meri različite kognitivne pristrasnosti konvergiraju ka jedinstvenom predmetu merenja. Po obimu i strukturi (sedam robustnih i heterogenih fenomena pristrasnosti) ovaj rad spada u one koji su napravili verovatno najreprezentativniji zahvat u simultano praćenje većeg broja pristrasnosti na *istom* uzorku ispitanika. Pored toga, priroda kognitivnih pristrasnosti je razmatrana i u kontekstu ključnih dispozicionih konstrukata koji su glavni predmet izučavanjapsihologije individualnih razlika. Kognitivne pristrasnosti i njihovi latentnigeneratori nisu dovedeni samo u vezu sa ključnim faktorima inteligencije, već i sa kognitivnom refleksijom, potrebom za saznanjem i prostorom ličnosti u užem smislu. Ništa manje važan nije ni onaj aspekt ovog rada koji faktore koji moderiraju veličine efekata ukotvljavanja i uverenja takođe pokušava da razume u kontekstu ključnih dispozicionih konstrukata individualnih razlika, što predstavlja originalno istraživačko rešenje.

Osnovne hipoteze

Prvo, kandidat polazi od pretpostavke da je moguće replicirati klasične eksperimentalne nalaze o kognitivnim pristrasnostima i dodatno pretpostavlja da se sklonost fenomenima pristrasnosti može pouzdano meriti.

Drugo, izraženo je očekivanje da će mere sklonosti različitim vrstama pristrasnosti, uprkos njihovoj heterogenosti (i u smislu normativnih pravila i u smislu pretpostavljenih kognitivnih i ličnih procesa koji dovode do pojave fenomena), međusobno korelirati u dovoljnoj meri da se može izvesti analiza latentne strukture prostora pristrasnosti, kao i da će biti moguće ekstrahovati jedinstveni faktor sklonosti pristrasnostima.

Treće, iznetas očekivanja da će opšti faktor sklonosti pristrasnostima biti negativno povezan sa merama inteligencije, kao i da će neki od pojedinačnih fenomena pristrasnosti ostvarivati ovu vezu (pristrasnost uverenja, zanemarivanje osnovne stope i efekat propalog ulaganja), što su pretpostavke koja su osnažene ranijim empirijskim nalazima i objašnjenjima fenomena koje nudi teorija dualnih procesa.

Pretpostavke teorije dualnih procesa (postojanje automatskih procesa koji su vođeni uverljivošću zaključka i algoritamskih procesa koji su vođeni pravilima logičkog rezonovanja) direktno su testirane u okviru druge studije u kojoj je ispitan diferencijalni

efekat inteligencije na postignuće na zadacima silogističkog rezonovanja kod kojih su uverljivost i validnost zaključaka bili saglasni, kao i kod onih kod kojih je postojao konflikt istinitosti i tačnosti. Tako je pretpostavljeno da uloga algoritamskih procesa bude izraženija u slučaju konfliktnih silogizama, tj. da fluidna inteligencija ima jači uticaj na postignuće ispitanika u slučaju neusaglašenosti logičkog i empirijskog statusa zaključka. Iz varijacije ove teorije koju je predložio Stanovich (gde se reflektivni procesi dodatno izdvajaju iz algoritamskih) pretpostavljeno je da će reflektivni procesi dodatno objasniti deo varijanse na zadacima na kojima je neophodno prevazilaženje automatskog (heurističkog) odgovora.

Specifične hipoteze eksplicirane su u prvoj studiji (efekat ukotvljavanja će zavistiti od udaljenosti kotve, ali ne i od smera njenog udaljenja), trećoj (mere preteranog puzdanja ne mogu svesti na metakogniciju) i četvrtoj studiji (odsustvo efektasmera povratne informacije u slučaju pristrasnosti naknadne pameti).

Sadržaj disertacije i ostvareni rezultati

Nakon uvodnog dela u kojem su određeni osnovni pojmovi iprikazane dominantne teorije koje su od značaja za razumevanje fenomena kognitivnih pristrasnosti (str. 1-23), eksplicirani su ciljevi istraživanja (str. 24-26) izložene opšte metodološke postavke, zajedničke za svih osam empirijskih studija (str. 27-37) koje su prikazane u daljem tekstu.

Prva studija (str. 38-59) istražuje *fenomen ukotvljavanja*, sistematsku sklonost ljudi da numeričke procene različitih veličina zasnivaju na normativno irelevantnim informacijama (kotvama). Eksperimentalne manipulacije smerom i stepenom udaljenosti kotve ostvarile su očekivane efekte – sa većim udaljenjem registruje se snažnije ukotvljavanje, ali samo do jedne tačke nakon koje funkcija ukotvljavanja dostiže plato, kako u onim situacijama u kojima se kotve postavljaju naviše u odnosu na početne procene ispitanika, tako i onda kada se postavljaju naniže. Rezultati pokazuju da fluidna inteligencija moderira parametre funkcije ukotvljavanja. Inteligentniji ispitanici imaju generalno nižu sklonost ukotvljavanju, ali i širi raspon vrednosti plauzabilnih kotvi. Pored toga, standardizovani indeksi stavskog ukotvljavanja međusobno koreliraju u dovoljnoj meri da se mogu pretpostaviti pouzdane individualne razlike u podložnosti kotvi. Sklonost ukotvljavanju je u vezi sa otvorenosću, sa kojom deli zajedničku odliku povišene osetljivosti na spoljne stimulse.

Predmet druge studije (str. 60-78) je *pristrasnost uverenja*, odnosno efekat empirijskog statusa zaključka na ishode procesa apstraktnog rezonovanja. Efekat uverljivosti dosledno je demonstriran na četiri osnovna tipa silogizama padom postignuća nakon uvođenja konflikta između empirijskog i logičkog statusa zaključka. Neke od eksperimentalnih i korelacionih nalaza druge studije moguće je razumeti korišćenjem konceptualnog okvira teorija dualnih procesa. Naime, na osnovu faktora fluidne inteligencije se mogu razlikovati postignuća ispitanika kada su uverljivost i validnost zaključka (odnosno, ishodi dva pretpostavljena tipa obrade) u konfliktu, ali ne i onda kada među njima postoji saglasnost. Pored toga, ovom razlikovanju inkrementalno doprinosi i sposobnost kognitivnogreflektovanja, što je nalaz koji je u skladu sa pretpostavkama Stanovičevogtripartitnog modela kognitivne arhitekture.

U trećoj studiji (str. 79-101) je istražena *pristrasnost preteranog pouzdanja*, koja se odnosi na sistematsku sklonost ljudi da precenjuju vlastite sposobnosti i postignuća. U radu su empirijski razmotrene prednosti i nedostaci alternativnih mera ove pouzdanosti u kontekstu teorijske pretpostavkepo kojoj mere pouzdanja predstavljajuoperacionalizacijumetakognitivne veština nadgledanja. Rezultati pokazuju da su subjektivne procene postignuća fluidno inteligentnijih ispitanika diskriminativnije, odnosno da su onisigurniji u svoje tačne i manje sigurni u svoje pogrešne odgovore, ali i da mere pouzdanja međusobno visoko koreliraju bez obzira na to da li se odnose na tačne ili pogrešne odgovore, kao i da ostvaruju značajne veze sa ličnosnimvarijablama. Takvi nalazi ukazuju da u osnovi kalibracije stoji opštije kognitivno samopouzdanje koje se zasniva na prethodnim iskustvima unutar domena i koje se može razumeti kao unutrašnja kotva na kojoj ispitanici grade sigurnost u svoja kognitivna postignuća.

Rezultati četvrte studije (str. 102-108) pokazuju da je *pristrasnost naknadne pameti*u najmanjojmeri pouzdana pristrasnost koja je obuhvaćena istraživanjem, ali i da je efekat normativno irelevantne varijable u vidu povratne informacije o postignuću isti, bez obzira na njen kvalitet (smer). Pored toga, registrovana je relativno zadovoljavajuća doslednost individualnih mera, te su skorovi pristrasnosti naknadne pameti korišćeni i u završnoj studiji.

Peta studija (str. 109-113) prikazuje psihometrijske odlike instrumenta namenjenog merenju sklonosti ispitanika da *zanemaruje informacije o osnovnoj stopi* u korist specifičnih i živopisnih informacija o konkretnim slučajevimakoje su u manjoj meri relevantne za zadatak procene verovatnoća. Rezultati pokazuju da kognitivne varijable mogu u značajnoj meri doprineti razumevanju ovog fenomena.

Šesta studija (str. 114-119) potvrđuje robustnost *efekta informacije o ishodu* neizvesnog događaja na procenu kvaliteta odluke, bez obzira na to što je subjektima prilično eksplicitno predočeno da je donosilac odluke i u situaciji sa pozitivnim i u situaciji sa negativnim ishodom baratao istim informacijama o riziku. Rezultati pokazuju da ljudi sistematski atribuiraju odgovornost donosiocima odluke, zanemarujući činjenicu da se determinante ishoda nalaze i van njih, Rezultati pokazuju da je ova sklonost nezavisna od strukture ličnosti u širem smislu.

U sedmoj studiji (str. 120-125) je istraživana *efekat propalog ulaganja*. Nakon nepovratnog troška, osoba koja je u prilici da odlučuje da li da prestane sa ulaganjem ili da investira dodatne resurse se u većini slučajeva odlučuje da održi kontinuitet ponašanja i nastavi započetu aktivnost. Rezultati pokazuju da nepovratni troškovi ostvaruju snažniji efekat na odluke onih ispitanika koji se mogu opisati kao nepromišljeni, konzervativni i ozlojeđeni.

Konačno, u završnoj, osmoj studiji (str. 126-159) fenomeni pristrasnosti su razmatrani iz multivarijacionog ugla. Ovakav pristup predstavlja relativnu novinu u istraživanjima širokog područja psihologije racionalnosti. Rezultati otkrivaju da u osnovi prostora pristrasnosti stoje dve latentne dimenzije koje se mogu razumeti kao faktori normativne i ekološke racionalnosti, kao i da su oni relativno nezavisni od bazičnih dispozicionih konstrukata ličnosti i inteligencije, premda je jedan deo njihove varijanse (približno jedna šestina) objašnjiv crtama ličnosti i inteligencijom. Normativna racionalnost je praćena bolje razvijenim sposobnostima kognitivne refleksije i nižim amoralom, dok fluidna inteligencija, niska savesnosti i poštenje doprinose razumevanju faktora ekološke racionalnosti. Posebno vredan deo ove studije je onaj u kojem se dobijeni rezultati psihometrijskih analiza opsežno diskutuju u svetlu postojećih teorija u ovoj oblasti i aktuelnih teorijskih kontroverzi. Pored toga, u ovoj studiji su testirani alternativni modeli odnosa tri ključna konstrukta iz ugla teorije dualnih procesa (faktora inteligencije, pristrasnosti i reflektivnosti), a rezultati pokazuju da dodatke najbolje predstavlja model koji pretpostavlja kauzalni efekat inteligencije na pristrasnosti koje je posredovan reflektivnošću.

U zaključnom poglavlju (str. 160-173), kandidat daje kritički osvrt na svoje istraživanje, diskutuje njegova teorijska i metodološka ograničenja, i razmatra smernice za dalja istraživanja u ovoj oblasti.

Naučni doprinos

U teorijskom smislu, ključni doprinos doktorske disertacije Predraga Teovanovićatiće se razmatranja implikacija psihometrijskih nalaza po debatu o racionalnosti. Pokazano je da konkurentni istraživački programi (pristup „heuristika i pristrasnosti“ koji su uobličili Kahneman&Tversky i „ekološki“ pristup Gigerenzer-a), pored toga što se mogu koristiti za generisanje istraživačkih hipoteza, mogu poslužiti i u razumevanju osovina koje definišu pretpostavljeni prostor kognitivnih pristrasnosti. Drugim rečima, nalazi ukazuju da sukobljeni pristupi problemima racionalnosti rezonovanja, suđenja, odlučivanja i pamćenja naglašavaju različite, ali u podjednako meri plauzibilne aspekte individualnih razlika u racionalnom ponašanju. Konstrukti psihologije individualnih razlika dodatno su doprineli razumevanju faktora kognitivnih pristrasnosti, ali su i nalazi studije doprineli dodatnom razumevanju nekih od ovih konstrukata, pri čemu se prvenstveno misli na crte savesnosti i amorala. U praktičnom smislu, istraživanje je rezultovalo serijom procedura i instrumenata namenjenih relativno pouzdanom merenju sklonosti robustnim fenomenima pristrasnosti. Konačno, na metodološkoj ravni, naučni doprinos disertacije se ogleda u veštom kombinovanju eksperimentalnog i korelacionog nivoa analize prilikom istraživanja determinantifenomena pristrasnosti ukotvljavanja i uverenja, kao i u korišćenju multivarijacionog pristupa u istraživanju fenomena pristrasnosti.

Zaključak

Doktorska disertacija kandidata Predraga Teovanovića predstavlja originalno i samostalno naučno delo kojim su u celosti ispunjeni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Izabравši da se bavi jednim aktuelnim psihološkim problemom, kandidat je uložio veliki napor i znanje da prikaže i kritički analizira vodeće teorije u ovoj oblasti, da osmisli i realizuje izuzetno složen eksperimentalno-korelacioni dizajn empirijskog istraživanja, i da znalački i nepristrasno interpretira dobijene rezultate.

Imajući sve izneto u vidu, Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati naše pozitivno stručno mišljenje i kandidatu Predragu Teovanoviću odobri javnu odbranu doktorske disertacije „Sklonost kognitivnim pristrasnostima“.

Komisija:

dr Goran Knežević (mentor), vandredni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Aleksandat Kostić, redovni profesor
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Goran Opačić, docent
Filozofski fakultet u Beogradu

dr Iris Žeželj, docent
Filozofski fakultet u Beogradu